

Men frågan om begreppet hem och hemlöshet pockar på uppmärksamhet i Rosengrens bok.

Ytterligare en fråga som aktualiseras med boken är förhållandet mellan individen och sociala kategorier. Rosengren menar, att trots de gemensamma nämnare som kvinnorna har bildar de inget homogent kollektiv. Alla har sin egen historia, sina egna erfarenheter, sina egna problem. Likväl behandlas de här som en kategori, det är ju själva utgångspunkten för studien. Hjälper inte Rosengren därmed till med att skriva in de omskrivna i en icke önskvärd och problematisk kategori? Hon skriver att de knappast omges av någon hjältegloria utan betraktas som ett diffust kollektiv av socialt utslagna. De blir sällan bemötta som individer utan förknippas generellt med sjukdom, oberäknlighet och fara. Det är nog sant. Men vad bidrar, i detta avseende, Rosengrens bok med? Jo, å ena sidan framträder de onekligen som individer med en egen historia, egna erfarenheter, drömmar som skildras sympatiskt av forskaren. Å andra sidan är alltså kategorin utgångspunkten för studien. Rosengren tycks medveten om problemet men lyckas inte komma ur det. Bokens underrubrik – om hemlöshet, droger och kvinnor – kan ses som ett försök att lösa upp kategorin och tala om relationer mellan begreppen hemlöshet och droger å ena sidan och kvinnor å den andra. Men faktum kvarstår: studien tar sin utgångspunkt i en given kategori: hemlösa kvinnor. Och trots den sympatiska individualiseringen kvarstår kategorin ohotad. Nå, kanske jag med denna sortens synpunkt begär en helt annan sorts undersökning än den som Annette Rosengren har genomfört. Men jag är ändå av den mening att den här problematiken måste bearbetas. Kategorier upplöses eller försvagas inte genom individualisering av människor som omfattas av dem. Snarare tvärtom.

Lars-Eric Jönsson, Lund

Lena Lennerhed: *Sex i folkhemmet. RFSU:s tidiga historia*. Gidlunds förlag, Hedemora 2002. 256 s., ill. ISBN 91-7844-607-4.

Den mänskliga sexualiteten har under de senaste åren utretts, analyserats och historiserats av en rad forskare inom det kulturvetenskapliga området. Insikten om att sexualiteten är en kulturell och social produkt har bidragit till många intressanta iakttagelser av dess skiftande yttringar och förändringar över tid och rum. Idéhistorikern Lena Lennerheds senaste bidrag till denna

forskning behandlar grundandet och utvecklandet av Riksförbundet för sexuell upplysning, RFSU. Boken *Sex i folkhemmet. RFSU:s tidiga historia* beskriver förbundets utveckling från bildandet 1933 fram till och med 1970-talets ideologiska omsvängningar. Det är den sexualpolitiska ideologi som ligger till grund för förbundets ställningstaganden i frågor rörande preventivmedel, sexualupplysning, steriliseringar och abort som analyseras av Lennerhed.

Vad är egentligen sexualupplysning? Den frågan reser Lennerhed i bokens inledningskapitel, och gör sedan en utveckling kring begreppets historia och skiftande innebörder. Ur ett historiskt perspektiv, konstaterar författaren, är begreppets betydelse inte alldeles given. Dels är ”sexualupplysning” sammansatt av två ord som var för sig är både komplexa och föränderliga, dels är denna upplysning något i högsta grad ombytligt. Vad som i en tid har betraktats som upplysande fakta, har i en annan tid dömts ut som fördomar. Utgångspunkten, menar Lennerhed, har varit att kunskapsspridning kan förebygga sjukdom. Den har emellertid också för många haft en mer positiv sida, i det att kunskap har kunnat bidra till ökad sexuell njutning och lycka, i kraft av sin förmåga att häva okunnighet, skuld känslor, hämningar och relationsproblem. Det är en innebörd som tycks ligga i linje med dagens ambitioner hos förbundet. På RFSU:s hemsida deklarerar man att man är en organisation som verkar för ett jämlikt och jämställt samhälle, där sexualiteten skall vara en källa till njutning och glädje. I upplysningstanken ligger givetvis också ett sanningsanspråk: det handlar om att befria människor från fördomar och okunskap genom ovedersäglig kunskap om kroppen. Dessa sanningar, framgår det av Lennerheds bok, är i sin tur något mycket föränderligt och varierande. Sexualupplysningens historia blir en mångfacetterad historia med skiftande meningar, skilda bevekelsegrunder och varierande influenser.

Som institution med makt att definiera den moderna sexualiteten och dess sanningar utgör förbundets utveckling naturligtvis ett stycke intressant nutidshistoria. I RFSU:s verksamhet läggs till stor del grunden till den sexualsyn som dominerar idag. Tråkigt nog tycker jag inte att författaren riktigt tar vara på denna uppenbara länk till samtiden. Till största del överlåts till läsaren att göra sina egna tolkningar om förbundets betydelse för vår nuvarande syn på lust och olust, på sexualitet och identitet. Kanske finns där en öppning för ett kommande arbete?

Det är i stället uteslutande förbundets tidiga årtionden

som fokuseras. Det är en imponerande mängd material som Lennerhed har samlat in och som hon med van och skicklig hand lotsar läsaren igenom. I en tematiskt och kronologiskt ordnad framställning redogör Lennerhed för hur förbundets kvinnor och män bedrev sitt reformarbete. Här beskrivs hur de skapade en modern sexualitet i folkhemmets Sverige, ett land på väg in i välfärd och modernitet – men också hur de färgades av tidsandan, av samtida ideal och föreställningar. Kampen för sexuell reform hade visserligen pågått sedan 1880-talet. Men med 1930-talets samhälle tog bygandet av välfärdsstaten ny fart, nya vindar blåste och det starka motstånd de tidiga reformatörerna stött på hade gått i kvav. Samtidigt präglades tiden av politisk oro och ideologiska motsättningar. RFSU är Sveriges mest kända organisation för sexuell reform, och som sådan naturligtvis en produkt av sin tid. I hela Europa och i USA växte under 1900-talets första decennier liknande sexualreformrörelser fram. Lennerheds skildring av förbundets framväxt väver på ett förtjänstfullt sätt samman dessa övergripande samhällsrörelser med personliga berättelser och levnadsöden. Dessutom lyfts röster in från de människor som berörs av förbundets verksamhet. De personliga breven i kapitlet ”Den goda sexualiteten” lyfter historien, ger inblickar i den betydelse förbundet haft i enskilda individers liv. Det är en i mitt tycke lyckad kombination som gör boken läsvänlig, pedagogisk och lätt att ta till sig.

Framställningen inbegriper alltså både mer idéhistoriska analyser av samhällsklimatet och enskilda individers betydelse för förbundets utveckling. Till stora delar är det naturligtvis en framgångssaga. Men utvecklingen har för RFSU:s vidkommande inte varit alldeles spikrak. Boken erbjuder en detaljerad redogörelse för förbundets medgångar och motgångar, strider, vinster och förluster. Förbundets historia visar dessutom upp en del inbördes motsättningar och oenighet. Här får man veta vem som sa och tyckte vad och varför.

Det är naturligtvis framför allt syndikalisten och den sexualpolitiska agitatorn Elise Ottesen-Jensens person som lyfts fram och granskas av författaren. Hennes sexualpolitiska ambitioner och personliga engagemang är starkt förknippat med förbundet, även om hon bara var en av flera av RFSU:s initiativtagare och drivkrafter. Hon var emellertid förbundets ledare från och med grundandet 1933 fram till 1959. Bokens första kapitel behandlar tiden fram till och med förbundets grundande. Här får vi lära känna Elise Ottesen-Jensen både som yrkeskvinna och privatperson – en dubbelhet som avspeglar sig också

i Lennerheds språk, då hon ömsom omskrivs med hela sitt namn och ömsom kallas Elise. Frågan är om inkonsekvensen är ett medvetet stildrag eller ett oavsiktligt fel av det slag som är så vanligt när man skriver om kvinnor. Bortsett från den väl familjära ton som emellanåt tar överhanden är det ett stycke intresseväckande personhistoria om en kvinna med stort inflytande i framväxten av en modern sexualitet som återges. Bilden av en engagerad, orädd och driftig människa förmedlas av Lennerhed. Här redogörs för Ottesen-Jensens bakgrund, influenser, internationella kontakter och verksamhet. Här och var skymtar också mörkare sidor i förbundets historia fram. Bland annat framgår det att Ottesen-Jensen under 1920-talet, påverkad av rashygienistiska resonemang skrev flera artiklar om steriliseringar och reste frågan om huruvida det verkligen var mänskligt att låta födda idioter leva.

Vägen till den moderna sexualiteten har kantats av motsättningar och kunskapsskiften. Det är en historia präglad av den moderna vetenskapens idoga ”vilja att veta” och det svenska folkhemmets ”goda vilja”. Därmed är det också en historia bemängd med makt, och den saknar sannerligen inte mörkare sidor. Det är ingenting Lennerhed väjer för. Helhetsintrycket av boken *Sex i folkhemmet* är ändå något av hjältehistoria. Den beskriver en utveckling från oförstånd och intolerans till kunskap och vidsynthet, och i långa stycken känns boken mer som en redogörelse för ett – förvisso rikt och intressant – material, än som en analys. På vissa ställen saknar jag den kritiska udd som ett mer analyserande tillvägagångssätt hade kunnat ge. Det får mig också under läsningens gång att fundera över vem boken är skriven för.

Huvudintrycket är ändå att *Sex i folkhemmet* är ett gediget arbete som presenterar ett mycket spännande material. Slutsatsen Lennerhed presenterar: ”att uppfattningar om vad sexualitet eller sexuell njutning är, eller kvinnligt respektive manligt, formas i specifika historiska, sociala och kulturella sammanhang” sammanfaller som så ofta i konstruktivistiskt präglade studier med utgångspunkten att RFSU, som en av flera konstruktörer av modern sexualitet, har bidragit till att dra upp linjerna för hur vi i dag betraktar njutning, normalitet, sexualitet och kön. Det är knappast längre vare sig något revolutionerande påstående eller något opåtalat förhållande – men nog tål det att upprepas några gånger till.

Rebecka Lennartsson, Uppsala